ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

L. A. GEELHOED

της 14ης Σεπτεμβρίου 2006 [1]

I — Εισαγωγή

1. Στην υπόθεση αυτή, το βασικό ζήτημα είναι και πάλι αν μπορεί να θίγεται το δεδικασμένο. Αυτή τη φορά, πρόκειται για την ισχύ του δεδικασμένου από απόφαση ιταλικού πολιτικού δικαστηρίου, με την οποία έγινε δεκτό ότι το ιταλικό κράτος υποχρεούται κατά το εθνικό δίκαιο να καταβάλει μια κρατική ενίσχυση, που είχε υποσχεθεί υπό ορισμένους όρους, έναντι μιας προηγουμένως εκδοθείσας αποφάσεως της Επιτροπής, που δεν μπορεί πλέον να προσβληθεί, με την οποία η εν λόγω ενίσχυση κηρύχθηκε ασυμβίβαστη προς την κοινή αγορά. Κατά την επακολουθήσασα διαδικασία ανακτήσεως της παρανόμως κατά το κοινοτικό δίκαιο χορηγηθείσας ενισχύσεως, η δικαιούχος της ενισχύσεως αυτής επικαλείται έναντι των ιταλικών αρχών την απόφαση του ιταλικού δικαστηρίου, η οποία έχει εν τω μεταξύ αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου. Το βασικό ζήτημα είναι, κατ' ουσίαν, αν μια εθνική δικαστική απόφαση μπορεί να παραλύσει την άσκηση της αποκλειστικής αρμοδιότητας της Επιτροπής να ελέγχει αν μια κρατική ενίσχυση συμβιβάζεται με την κοινή αγορά και, αν είναι αναγκαίο, να λάβει μέτρα ανακτήσεως της παρανόμως χορηγηθείσας ενισχύσεως.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ολλανδική.

II — Το εφαρμοστέο δίκαιο

Α — *Το κοινοτικό νομικό πλαίσιο*

2. Το άρθρο 4, στοιχείο γ, ΕΚΑΧ απαγορεύει στα κράτη μέλη να χορηγούν επιδοτήσεις ή ενισχύσεις, υπό οποιαδήποτε μορφή, στον τομέα του άνθρακα και του χάλυβα.

3. Από το 1980, λαμβάνονταν, υπό το φως της σοβαρής καταστάσεως κρίσεως στον χαλυβουργικό τομέα στην Ευρώπη, ορισμένα μέτρα που προέβλεπαν εξαιρέσεις από αυτή την απόλυτη απαγόρευση. Τα μέτρα αυτά στηρίζονταν στο άρθρο 95, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, ΕΚΑΧ.

4. Από το δεύτερο ήμισυ του 1981 έως τα τέλη του 1985 ίσχυε η απόφαση 2320/81/ΕΚΑΧ [2], όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση 1018/ΕΚΑΧ [3], (στο εξής: δεύτερος

2 — Απόφαση της Επιτροπής, της 7ης Αυγούστου 1981, περί θεσπίσεως κοινοτικών κανόνων για τις ενισχύσεις στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ L 228, σ. 14).

3 — Απόφαση της Επιτροπής της 19ης Απριλίου 1985 που τροποποιεί την απόφαση 2320/81/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 7ης Αυγούστου 1981, περί θεσπίσεως κοινοτικών κανόνων για τις ενισχύσεις στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ L 110, σ. 5).

κώδικας ενισχύσεων). Ο σκοπός αυτού του κώδικα ήταν να επιτρέπονται ενισχύσεις προκειμένου να ανακάμψει ο εν λόγω τομέας και η ικανότητα παραγωγής να επανέλθει στο επίπεδο της ζητήσεως. Οι ενισχύσεις θα έπρεπε να έχουν προσωρινό χαρακτήρα και έχρηζαν προηγούμενης εγκρίσεως. Προς τούτο, ο εν λόγω κώδικας προέβλεπε μια διαδικασία εγκρίσεως.

5. Το άρθρο 8, παράγραφος 1, του δεύτερου κώδικα ενισχύσεων έχει ως εξής:

«Η Επιτροπή, για να παρουσιάζει τις παρατηρήσεις της, τηρείται εγκαίρως ενήμερη των προγραμμάτων που αποβλέπουν στην εγκαθίδρυση ή τροποποίηση [...] ενισχύσεων [...].Το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος δεν δύναται να θέτει σε εφαρμογή τα σχεδιαζόμενα μέτρα παρά μόνον με τη συγκατάθεση της Επιτροπής και συμμορφούμενο με τους όρους που αυτή καθορίζει.»

6. Ο κώδικας αυτός αντικαταστάθηκε από 1ης Ιανουαρίου 1986 με τον τρίτο κώδικα ενισχύσεων, ήτοι την απόφαση 3484/85/ΕΚΑΧ [4], η οποία ίσχυσε από 1ης Ιανουαρίου 1986 έως τις 31 Δεκεμβρίου 1988. Αυτός ο κώδικας ενισχύσεων ήταν πιο περιοριστικός όσον αφορά τις εξαιρέσεις από την απαγόρευση ενισχύσεων σ' αυτόν τον τομέα. Δυνάμει του άρθρου 3 του τρίτου κώδικα ενισχύσεων, μπορούσαν να χορηγούνται ενισχύσεις για την προσαρμογή εγκαταστάσεων στους νέους νομικούς κανόνες προστασίας του περιβάλλοντος. Το ποσό των εγκρινόμενων ενισχύσεων δεν μπορούσε να υπερβαίνει το 15 % σε ισοδύναμο καθαρής επιχορηγήσεως των επενδυτικών δαπανών που συνδέονται άμεσα με το σχετικό μέτρο προστασίας του περιβάλλοντος.

7. Το άρθρο 1, παράγραφος 3, του τρίτου κώδικα ενισχύσεων διευκρινίζει ότι οι ενισχύσεις που προβλέπονται από αυτόν το κώδικα μπορούν να τεθούν σε εφαρμογή μόνο σύμφωνα με τις διαδικασίες του άρθρου 6 και δεν μπορούν να οδηγήσουν σε καμία πληρωμή μετά τις 31 Δεκεμβρίου 1988.

8. Το άρθρο 6, παράγραφοι 1, 2 και 4, του τρίτου κώδικα ενισχύσεων έχει ως ακολούθως:

«1. Η Επιτροπή τηρείται έγκαιρα ενήμερη ώστε να υποβάλει τις παρατηρήσεις της σχετικά με τα προγράμματα που αποβλέπουν στη θέσπιση ή την τροποποίηση των ενισχύσεων [...]. Τηρείται, με τον ίδιο επίσης τρόπο, ενήμερη σχετικά με τα προγράμματα που αποβλέπουν στην εφαρμογή στον τομέα σιδήρου και χάλυβα των καθεστώτων ενισχύσεων, έναντι των οποίων έχει ήδη αποφανθεί βάσει των διατάξεων της Συνθήκης ΕΟΚ. Οι κοινοποιήσεις των προγραμμάτων ενισχύσεων που αναφέρονται στο παρόν άρθρο πρέπει να της υποβληθούν το αργότερο μέχρι τις 30 Ιουνίου 1988.

4 — Απόφαση 3484/85/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 27ης Νοεμβρίου 1985, που θεσπίζει κοινοτικούς κανόνες για τις ενισχύσεις στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ L 340, σ. 1).

2. Η Επιτροπή τηρείται έγκαιρα ενήμερη, και το αργότερο στις 30 Ιουνίου 1988, ώστε να υποβάλει τις παρατηρήσεις της σχετικά με όλα τα προγράμματα χρηματοδοτικών παρεμβάσεων (αναλήψεις μεριδίων συμμετοχής, χορηγήσεις κεφαλαίων και παρεμφερή μέτρα) των κρατών μελών, των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης ή των οργανισμών που χρησιμοποιούν για τον εν λόγω σκοπό κρατικούς πόρους υπέρ των επιχειρήσεων σιδήρου και χάλυβα.

Η Επιτροπή προσδιορίζει κατά πόσον οι παρεμβάσεις αυτές περιλαμβάνουν στοιχεία ενίσχυσης, σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 1, παράγραφος 2, και εκτιμά, κατά περίπτωση, το συμβιβάσιμο αυτών με τις διατάξεις των άρθρων 2 έως 5.

[...]

4. Αν η Επιτροπή, αφού καλέσει επισήμως ενδεχομένως τους ενδιαφερόμενους να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους, διαπιστώσει ότι μια ενίσχυση δεν είναι συμβιβάσιμη με τις διατάξεις της παρούσας απόφασης, πληροφορεί το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος σχετικά με την απόφασή της. Η Επιτροπή εκδίδει τέτοια απόφαση το αργότερο τρεις μήνες μετά τη λήψη των αναγκαίων πληροφοριών που της επιτρέπουν να αξιολογήσει τη σχετική ενίσχυση. Οι διατάξεις του άρθρου 88 της Συνθήκης ΕΚΑΧ, εφαρμόζονται στην περίπτωση μη συμμορφώσεως κράτους μέλους με την εν λόγω απόφαση. Το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος δεν μπορεί να θέσει σε εφαρμογή τα σχεδιαζόμενα μέτρα που αναφέρονται στις παραγράφους 1 και 2 παρά μόνο μετά την έγκριση της Επιτροπής και συμμορφούμενο με τους όρους που καθορίζονται από την ίδια.»

9. Ο τρίτος κώδικας ενισχύσεων αντικαταστάθηκε από τον αποκαλούμενο τέταρτο κώδικα ενισχύσεων με την απόφαση 322/89/ΕΚΑΧ [5]. Ο τέταρτος κώδικας ενισχύσεων ίσχυσε από 1ης Ιανουαρίου 1989 έως τις 31 Δεκεμβρίου 1991. Το άρθρο 3 του τέταρτου κώδικα ενισχύσεων είναι πανομοιότυπο με το άρθρο 3 του τρίτου κώδικα ενισχύσεων.

10. Αφότου έπαυσε να ισχύει η Συνθήκη ΕΚΑΧ, στις 23 Ιουλίου 2002, το καθεστώς ενισχύσεων της Συνθήκης ΕΚ κατέστη επίσης εφαρμοστέο στις ενισχύσεις που χορηγούνται στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα.

B — *Το εθνικό νομικό πλαίσιο*

11. Ο νόμος 183 της 2ας Μαΐου 1976 (στο εξής: νόμος 183/1976) [6] προβλέπει τη δυνατότητα απευθείας χρηματοοικονομικής ενισχύσεως και επιδοτήσεις τόκων, σε ποσοστό έως και 30 % του ύψους της επενδύσεως, για βιομηχανικά σχέδια στο Mezzogiorno.

5 — Απόφαση 322/89/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 1ης Φεβρουαρίου 1989, που θεσπίζει κοινοτικούς κανόνες για τις ενισχύσεις προς τη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ L 38, σ. 8).

6 — Legge 183/1976 sulla disciplina dell'intervento straordinario nel Mezzogiorno, *GURI* αριθ. 121, της 8ης Μαΐου 1976.

12. Το άρθρο 2909 του ιταλικού αστικού κώδικα περιέχει μια διάταξη κατά την οποία δεν είναι δυνατή η επίκληση λόγων που καλύπτονται από απόφαση, η οποία έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου και ως εκ τούτου, από δικονομική άποψη, αποκλείονται δικαστικές αποφάσεις επί διαφορών επί των οποίων άλλο δικαιοδοτικό όργανο έχει εκδώσει προηγουμένως οριστική απόφαση. Κατά το αιτούν δικαστήριο, αυτό ισχύει όχι μόνο για λόγους που προβλήθηκαν στην προηγούμενη διαδικασία, αλλά και για λόγους που θα είχαν μπορέσει να προβληθούν.

III — Τα περιστατικά, η εξέλιξη της διαδικασίας και τα προδικαστικά ερωτήματα

Τα περιστατικά/χρονολογική επισκόπηση

13. Τα περιστατικά, όπως προκύπτουν από τη δικογραφία (κατά χρονολογική σειρά), έχουν ως ακολούθως:

— Στις 6 Νοεμβρίου 1985, η μετατραπείσα στη Lucchini Siderurgica SpA (εφεξής: Lucchini) εταιρία υπέβαλε αίτηση ενισχύσεως βάσει του ιταλικού νόμου 183/1976. Για συνολική επένδυση 2 550 εκατομμυρίων ιταλικών λιρών (ITL) προς εκσυγχρονισμό ορισμένων εγκαταστάσεων ζήτησε δάνειο 1 021 εκατομμυρίων ITL με μειωμένο επιτόκιο και κρατική επιδότηση 765 εκατομμυρίων ITL (που αντιστοιχούν στο 30 % του κόστους επενδύσεως).

— Με απόφαση της 11ης Ιουνίου 1986, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα, που ήταν επιφορτισμένο με την εξέταση της αιτήσεως όσον αφορά τη χρηματοδότηση, ενέκρινε δάνειο 1 021 εκατομμυρίων ITL διάρκειας 10 ετών με μειωμένο επιτόκιο 4,25 %.

— Στις 20 Απριλίου 1988, οι αρμόδιες ιταλικές αρχές ανακοίνωσαν, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, του τρίτου κώδικα ενισχύσεων, το σχέδιο στην Επιτροπή για να χορηγηθεί ενίσχυση στη Lucchini. Κατά την ανακοίνωση, επρόκειτο για ενίσχυση που αφορούσε επένδυση για τη βελτίωση του περιβάλλοντος, ύψους 2 550 εκατομμυρίων ITL, για την οποία θα χορηγούνταν επιδοτούμενο δάνειο με μειωμένο επιτόκιο (η επιδότηση των τόκων θα αντιστοιχούσε σε 367 εκατομμύρια ITL), καθώς και κρατική ενίσχυση (765 εκατομμυρίων ITL).

— Με έγγραφο της 22ας Ιουνίου 1988, η Επιτροπή ζήτησε λεπτομερέστερα στοιχεία γι αυτό το μέτρο ενισχύσεως σε σχέση με το είδος των επιδοτούμενων επενδύσεων και τους ακριβείς όρους (ποσοστό και διάρκεια) των ζητηθέντων δανείων. Με το έγγραφο αυτό ζητήθηκε επίσης να διευκρινισθεί αν η ενίσχυση εγκρίθηκε στο πλαίσιο

της εφαρμογής μιας γενικής ρυθμίσεως για την προστασία του περιβάλλοντος, προκειμένου να καταστεί δυνατή εν προκειμένω η προσαρμογή των εγκαταστάσεων σε νέους νομικούς κανόνες προστασίας του περιβάλλοντος, καθώς και να αναφερθούν αυτοί οι κανόνες. Οι ιταλικές αρχές δεν ανταποκρίθηκαν σ' αυτό το αίτημα.

— Στις 16 Νοεμβρίου 1988, η τότε αρμόδια ιταλική αρχή (η AGENSUD), δεδομένου ότι πλησίαζε η λήξη της προθεσμίας για τη δυνατότητα χορηγήσεως ενισχύσεως βάσει του τρίτου κώδικα ενισχύσεων (31 Δεκεμβρίου 1988), χορήγησε με την απόφαση 7372 προσωρινώς ενίσχυση στη Lucchini ύψους 382, 5 εκατομμυρίων ITL, ήτοι 15 % του κόστους επενδύσεως (αντί 30 %, όπως προβλεπόταν με τον νόμο 183/76), για να καταβληθεί πριν από τις 31 Δεκεμβρίου 1988, σύμφωνα με τους όρους του τρίτου κώδικα ενισχύσεων. Δεν εγκρίθηκε πάντως η επιδότηση επιτοκίου, διότι διαφορετικά το συνολικό ύψος της χορηγούμενης ενισχύσεως θα υπερέβαινε το επιτρεπόμενο από τον τρίτο κώδικα ενισχύσεων όριο του 15 %. Σύμφωνα με το άρθρο 6 του τρίτου κώδικα ενισχύσεων, η υλοποίηση της ενισχύσεως εξαρτήθηκε από την έγκριση της Επιτροπής και η AGENSUD δεν προχώρησε στην πληρωμή.

— Στις 13 Ιανουαρίου 1989, η Επιτροπή, δεδομένου ότι δεν ήταν σε θέση να αποφανθεί επί του συμβατού του μέτρου ενισχύσεως στο σύνολό του, λόγω ελλείψεως επαρκούς πληροφορήσεως εκ μέρους των ιταλικών αρχών, κίνησε τη διαδικασία του άρθρου 6, παράγραφος 4, του κώδικα ενισχύσεων. Σχετική ανακοίνωση έγινε στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* της 23ης Μαρτίου 1990[7].

— Εν τω μεταξύ, επειδή δεν είχε ακόμη καταβληθεί η ενίσχυση, η Lucchini ενήγαγε, στις 6 Απριλίου 1989, την AGENSUD ενώπιον ενός πολιτικού δικαστηρίου (το Tribunale civile e penale di Roma), προκειμένου να προβάλει βάσει του νόμου 183/197 την αξίωσή της καταβολής ποσού 765 εκατομμυρίων ITL (30 % του κόστους επενδύσεως) και 367 εκατομμυρίων ITL (επιδότηση τόκων).

— Με τηλετύπημα της 9ης Αυγούστου 1989, οι ιταλικές αρχές έδωσαν στην Επιτροπή, στο πλαίσιο της διαδικασίας που είχε κινήσει, λεπτομερέστερες πληροφορίες για την εν λόγω ενίσχυση.

— Με έγγραφο της 18ης Οκτωβρίου 1989, η Επιτροπή γνωστοποίησε στις ιταλικές αρχές ότι η απάντησή τους δεν ήταν ικανοποιητική διότι εξακολουθούν να ελλείπουν ορισμένες λεπτομέρειες. Η Επιτροπή εξέθεσε συγχρόνως με αυτό το έγγραφο ότι, αν δεν υπήρχε αποδε-

7 — ΕΕ C 73, σ. 5.

κτή απάντηση εντός προθεσμίας 15 εργάσιμων ημερών, δικαιολογημένα θα ελάμβανε οριστική απόφαση με βάση τις πληροφορίες που διέθετε. Το έγγραφο αυτό έμεινε χωρίς απάντηση.

— Στις 20 Ιουνίου 1990, η Επιτροπή διαπίστωσε οριστικά, με την απόφαση 99/555/ΕΚΑΧ, ότι η ενίσχυση αντιβαίνει προς την κοινή αγορά. Τη διαπίστωση αυτή γνωστοποίησε δημοσίως με ανακοίνωση στον Τύπο [8]. Στη συνέχεια με έγγραφο της 20ής Ιουλίου 1990, ενημέρωσε σχετικώς τις ιταλικές αρχές [9]. Τελικώς, η απόφαση δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* της 14ης Νοεμβρίου 1990 [10]. Ούτε η Lucchini ούτε η Ιταλική Κυβέρνηση άσκησαν προσφυγή κατ' αυτής της αποφάσεως.

— Στις 24 Ιουλίου 1991, το ιταλικό δικαστήριο δέχτηκε πρωτοδίκως την αγωγή της Lucchini. Η απόφαση αυτή στηρίχθηκε στον νόμο 183/1976.

— Στις 6 Μαΐου 1994, το Corte d'appello di Roma επικύρωσε κατ' έφεση την απόφαση του Tribunale civile e penale di Roma. Η απόφαση αυτή, εφόσον δεν ασκήθηκε κατ' αυτής αναίρεση, απέκτησε ισχύ δεδικασμένου.

— Δεδομένου ότι στις 20 Νοεμβρίου 1995 δεν είχαν ακόμη καταβληθεί τα ποσά της ενισχύσεως, η Lucchini ζήτησε και έλαβε διαταγή πληρωμής. Η διαταγή αυτή επιδόθηκε στις 29 Δεκεμβρίου 1995 στην εν τω μεταξύ καταστάσα αρμόδια αρχή (το Υπουργείο Βιομηχανίας). Τον Φεβρουάριο του 1996, η Lucchini προέβη σε κατάσχεση του στόλου αυτοκινήτων του Υπουργείου Βιομηχανίας, δεδομένου ότι εξακολουθούσε να μην υπάρχει συμμόρφωση προς τη διαταγή πληρωμής.

— Κατόπιν αυτού, το Υπουργείο εξέδωσε στις 8 Μαρτίου 1996 την απόφαση 17975, με την οποία, σε εκτέλεση της αποφάσεως του Corte d'appello, προέβη σε χορήγηση κεφαλαίου 765 εκατομμυρίων ITL και επιδότηση επιτοκίου ύψους 367 εκατομμυρίων ITL. Στην απόφαση αυτή διατυπώθηκε μια επιφύλαξη διευκρινίζουσα ότι η διευκόλυνση θα ανακαλούνταν πλήρως ή εν μέρει σε περίπτωση αρνητικής κοινοτικής αποφάσεως ως προς τη δυνατότητα εγκρίσεως και χορηγήσεως των χρηματοοικονομικών αυτών παροχών. Τα εν λόγω ποσά καταβλήθηκαν, εντόκως με το νόμιμο επιτόκιο, στις 16 Απριλίου 1996.

— Στις 15 Ιουλίου 1996, η Επιτροπή ανακοίνωσε ότι, υπό το φως της αποφάσεως 90/555 και του τρίτου κώδικα ενισχύ-

8 — IP(90) 498 της 20ής Ιουνίου 1990.

9 — Διαβιβαστικό σημείωμα SG(90) D/24789.

10 — ΕΕ L 314, σ. 17.

σεων, η απόφαση του Corte d'appello και η υπουργική απόφαση 17975 αντιβαίνουν προς το κοινοτικό δίκαιο και κάλεσε την Ιταλική Κυβέρνηση να διατυπώσει τις παρατηρήσεις της.

— Συναφώς, απάντηση δόθηκε με έγγραφο της 26ης Ιουλίου 1996. Το Υπουργείο Βιομηχανίας τόνισε ότι η ενίσχυση χορηγήθηκε με επιφύλαξη του δικαιώματος ανακτήσεως.

— Στις 16 Σεπτεμβρίου 1996, η Επιτροπή έδωσε εντολή στις ιταλικές αρχές να προβούν στην ανάκτηση της ενισχύσεως επ' απειλή κινήσεως της διαδικασίας του άρθρου 88 ΕΚΑΧ.

— Στις 20 Σεπτεμβρίου 1996, το Υπουργείο Βιομηχανίας εξέδωσε νέα απόφαση με αριθμό 20357, με την οποία η χορηγηθείσα ενίσχυση ανακλήθηκε και ζητήθηκε η επιστροφή της.

— Στις 16 Νοεμβρίου 1996, η Lucchini προσέφυγε κατά της τελευταίας αυτής αποφάσεως ενώπιον του διοικητικού δικαστηρίου (Tribunale amministrativi regionale del Lazio). Προέβαλε, μεταξύ άλλων, ότι το δικαίωμα επί της ενισχύσεως δεν μπορεί πλέον να θιγεί, δεδομένου ότι η απόφαση του Corte d'appello έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου. Η προσφυγή της Lucchini έγινε δεκτή ως βάσιμη την 1η Απριλίου 1999.

— Στις 2 Νοεμβρίου 1999, η Avvocatura dello Stato, ενεργώντας για λογαριασμό του Υπουργείου Βιομηχανίας, άσκησε αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Consiglio di Stato κατά της αποφάσεως αυτής.

— Με διάταξη της 22ας Οκτωβρίου 2004, το Consiglio di Stato ζήτησε την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως προκειμένου να δοθεί λύση στο πρόβλημα της συγκρούσεως μεταξύ της έχουσας αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου αποφάσεως του Corte d'appello και της αποφάσεως 90/555 της Επιτροπής .

Τα προδικαστικά ερωτήματα

14. Το Consiglio di Stato, στο πλαίσιο της λειτουργίας του ως δικαιοδοτικού οργάνου (έκτο τμήμα), υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα:

«1) Είναι, δυνάμει της αρχής της υπεροχής του απ' ευθείας εφαρμοστέου κοινοτικού δικαίου, *συνισταμένου, εν προκειμένω, στην απόφαση 3484/85/ΕΚΑΧ, στην κοινοποιηθείσα στις 20 Ιουλίου*

1990 απόφαση της Επιτροπής της 20ής Ιουνίου 1990 και στην απόφαση της Επιτροπής αριθ. 5259, της 16ης Σεπτεμβρίου 1996 η οποία επιβάλλει την ανάκτηση ενισχύσεως, πράξεις οι οποίες αποτελούν τη βάση της προσβαλλόμενης στην παρούσα υπόθεση πράξεως περί ανακτήσεως (ήτοι της υπουργικής αποφάσεως αριθ. 20357, της 20ής Σεπτεμβρίου 1996, περί ανακλήσεως των υπουργικών αποφάσεων 17975, της 8ης Μαρτίου 1996, και 18337, της 3ης Απριλίου 1996), νομικώς δυνατή και επιβεβλημένη η εκ μέρους εθνικής διοικητικής αρχής ανάκτηση ενισχύσεως από ιδιώτη λήπτη, παρά το δεδικασμένο εξ αποφάσεως πολιτικού δικαστηρίου αναγνωρίζουσας ανεπιφύλακτα την υποχρέωση καταβολής της ενισχύσεως;

Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

15. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η Lucchini, η Ιταλική Κυβέρνηση, η Τσεχική Κυβέρνηση, η Ολλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή. Όλες ανέπτυξαν προφορικώς τις απόψεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 6ης Ιουνίου 2006.

IV — Εκτίμηση

Α — *Οι απόψεις των διαδίκων*

2) Είναι η διαδικασία ανακτήσεως, λαμβανομένης υπόψη της αδιαμφισβήτητης αρχής κατά την οποία, μολονότι η απόφαση για την ανάκτηση ενισχύσεως διέπεται από το κοινοτικό δίκαιο, η εφαρμογή της και η σχετική διαδικασία ανακτήσεως ρυθμίζονται, ελλείψει ειδικών κοινοτικών διατάξεων, από το εθνικό δίκαιο (βλ. συνεκδικασθείσες αποφάσεις του Δικαστηρίου της 21ης Σεπτεμβρίου 1983, 205/82 έως 215/82, Deutsche Milchkontor κ.λπ. κατά Γερμανίας, Συλλογή 1983, σ. 2633), νομικώς αδύνατη δυνάμει συγκεκριμένης δικαστικής αποφάσεως που έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου (άρθρο 2909 του ιταλικού αστικού κώδικα) και παράγει αποτελέσματα έναντι του ιδιώτη και της Διοικήσεως, υποχρεώνοντας τη Διοίκηση να συμμορφωθεί συναφώς;»

16. Σ' αυτήν την όλως ιδιάζουσα υπόθεση, στην οποία πρέπει να εξετασθεί η σχέση μεταξύ μιας από τις θεμελιώδεις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, ήτοι του άρθρου 88 ΕΚ, και της αρχής του res judicata, είναι χρήσιμη μια αναλυτικότερη απ' ό,τι συνήθως σύνοψη των απόψεων των διαδίκων της κύριας δίκης, των κρατών μελών που παρεμβαίνουν στη διαδικασία και της Επιτροπής.

17. Ουσιαστικώς, η Lucchini και η Τσεχική Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι μια δικαστική απόφαση που έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου υπερισχύει του συμφέροντος της Κοινότητας να ανακτά ενισχύσεις που χορηγήθηκαν κατά παραβίαση του κοινοτικού

δικαίου. Στηρίζονται στη νομολογία που δημιουργήθηκε με τις αποφάσεις Eco-Swiss [11], Köbler [12], Kühne & Heitz [13] και Kapferer [14]. Η Ιταλική Κυβέρνηση, η Ολλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή αναγνωρίζουν επίσης τη σημασία της αρχής της ισχύος του δεδικασμένου, όπως αυτό εκφράζεται στην παρατεθείσα νομολογία, μολονότι φρονούν ότι η αρχή αυτή δεν έχει εφαρμογή εν προκειμένω ή ότι πρέπει να γίνει μια εξαίρεση από αυτή.

18. Κατ' αρχάς, η Lucchini έχει αμφιβολίες ως προς το παραδεκτό της διατάξεως περί παραπομπής. Οι λόγοι στους οποίους οφείλονται αυτές οι αμφιβολίες είναι, κατ' αυτήν, η ανυπαρξία ερμηνευτέου κοινοτικού κανόνα δικαίου, η ανυπαρξία διαφοράς που πρέπει να λυθεί και το γεγονός ότι τα υποβαλλόμενα ερωτήματα είναι υποθετικής φύσεως. Περαιτέρω, επικουρικώς, η Lucchini έχει αμφιβολίες, λόγω μερικών, όπως φρονεί, διαδικαστικών παρατυπιών, ως προς το κύρος της αποφάσεως 90/555/ΕΚΑΧ.

19. Επί της ουσίας, η Lucchini αναφέρεται στην πάγια νομολογία, κατά την οποία ο μόνος αμυντικός ισχυρισμός που ένα κράτος μέλος μπορεί να προβάλει κατά της προσφυγής που ασκήθηκε από την Επιτροπή βάσει του άρθρου 88, παράγραφος 2, ΕΚ για τη διαπίστωση παραβάσεως του κράτους αυτού είναι ο ισχυρισμός περί απόλυτης αδυναμίας να εκτελεστεί ορθώς η απόφαση της Επιτροπής. Υποστηρίζει ότι η αδυναμία αυτή απορρέει από την τελεσίδικη και εκτελεστή απόφαση του Corte d'appello.

20. Η Lucchini παραδέχεται ότι υφίσταται η αρχή κατά την οποία ουδεμία ενίσχυση μπορεί να χορηγηθεί όταν υπάρχει απόφαση της Επιτροπής που χαρακτηρίζει αυτή την ενίσχυση ασυμβίβαστη προς την κοινή αγορά. Εντούτοις, κατά τη Lucchinni, υπάρχει ένας υπέρτερος κανόνας δικαίου, κατά τον οποίο όλοι οι επιχειρηματίες μπορούν να θεωρούν ότι προστατεύονται από την ισχύ του δεδικασμένου η οποία στηρίζεται στη θεμελιώδη αρχή της ασφάλειας δικαίου.

21. Εκτός από τις προπαρατεθείσες αποφάσεις, η Τσεχική Κυβέρνηση αναφέρεται επίσης, όπως και η Lucchinni, στο άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 [15]. Η διάταξη αυτή ορίζει ότι η Επιτροπή δεν απαιτεί ανάκτηση της ενισχύσεως εάν αυτό αντίκειται σε κάποια γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου. Κατά την Τσεχική Κυβέρνηση, αυτό συμβαίνει στην περίπτωση του res judicata.

11 — Απόφαση της 1ης Ιουνίου 1999, C-126/97 (Συλλογή 1999, σ. I-3055).

12 — Απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, C-224/01 (Συλλογή 2003, σ. I-10239).

13 — Απόφαση της 13ης Ιανουαρίου 2004, C-453/00 (Συλλογή 2004, σ. I-837).

14 — Απόφαση της 16ης Μαρτίου 2006, C-234/04 (Συλλογή 2006, σ. I-2585).

15 — Κανονισμός (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου 93 της Συνθήκης ΕΚ (ΕΕ L 83, σ. 1).

22. Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, η αρχή του δεδικασμένου δεν έχει εφαρμογή, διότι προϋποθέτει την ύπαρξη αποφάσεως η οποία έχει αποκτήσει δεσμευτική ισχύ μεταξύ των ίδιων διαδίκων, αφορά το ίδιο αντικείμενο και έχει το ίδιο νομικό έρεισμα [16].

23. Οι τρεις αυτές προϋποθέσεις δεν πληρούνται, λαμβανομένων υπόψη, αφενός, των διαφορών μεταξύ της αστικού δικονομικού δικαίου διαδικασίας που κατέληξε στην έκδοση της αποφάσεως του Corte d'appello και της νυν υπό εξέλιξη διοικητικού δικονομικού δικαίου διαδικασίας και, αφετέρου, του γεγονότος ότι η απόφαση του Corte d'appello ούτε στηρίζεται στον τρίτο κώδικα ενισχύσεων ούτε έλαβε υπόψη την απόφαση 90/555/ΕΚΑΧ.

24. Περαιτέρω, η Ιταλική Κυβέρνηση επισημαίνει ότι η Lucchini δεν μπορεί να επικαλεσθεί την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης. Μια επιχείρηση γνωρίζει ότι δικαίωμα για τη χορήγηση ενισχύσεως μπορεί να υφίσταται μόνον όταν υπάρχει εγκριτική απόφαση τόσο σε εθνικό όσο και σε κοινοτικό επίπεδο. Ακόμη κι όταν υπάρχει σε εθνικό επίπεδο απόφαση με ισχύ δεδικασμένου, αυτό δεν σημαίνει ότι μια επιχείρηση μπορεί να λάβει την ενίσχυση. Η επιχείρηση πρέπει να αναμείνει και την απόφαση της Επιτροπής. Πράγματι, η Επιτροπή δεν δεσμεύεται από την απόφαση του εθνικού δικαστηρίου. Επομένως, δεν μπορεί να υφίσταται άξια προστασίας δικαιολογημένη εμπιστοσύνη που εμποδίζει την επιστροφή της ενισχύσεως. Η Ιταλική Κυβέρνηση επισημαίνει ακόμη ότι η Lucchini μπορούσε να ασκήσει προσφυγή κατά της αποφάσεως της Επιτροπής. Τέλος, η Ιταλική Κυβέρνηση προβάλλει ότι στο πλαίσιο του κοινοτικού καθεστώτος ενισχύσεων η αρμοδιότητα του εθνικού δικαστή είναι περιορισμένη. Αυτός δεν μπορεί να κρίνει το συμβατό της ενισχύσεως και, ως εκ τούτου, το κύρος αποφάσεως που έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου έχει εν προκειμένω περιορισμένη έκταση.

25. Η Ολλανδική Κυβέρνηση χαρακτηρίζει ως ιδιαίτερη την υπό εξέταση κατάσταση, στην οποία μπορεί, υπό μορφή εξαιρέσεως, να μη τύχουν εφαρμογής οι αρχές του δεδικασμένου και της οικονομίας της εθνικής δίκης. Κατά την Ολλανδική Κυβέρνηση, η οποία αναφέρεται συναφώς στην απόφαση Kapferer, πρέπει να ληφθεί ως βάση ότι δεν είναι δυνατό να γίνει αποδεκτή η παραβίαση του δεδικασμένου. Η επανυποβολή στη δικαστική κρίση δικαστικής αποφάσεως που έχει καταστεί απρόσβλητη θα συνιστούσε σοβαρή παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου, θα έθιγε τη σταθερότητα των εννόμων σχέσεων και, τελικώς, θα έβλαπτε σοβαρά το κύρος της καθεαυτήν δικαστικής εξουσίας. Δεύτερον, η Ολλανδική Κυβέρνηση αναφέρεται στην αρχή της οικονομίας της εθνικής δίκης. Επομένως, μια δικαστική απόφαση που έχει καταστεί τελεσίδικη μπορεί κατ' αρχήν να θιγεί λόγω αντιθέσεως προς το κοινοτικό δίκαιο, μόνον εφόσον το επιτρέπουν οι εθνικοί διαδικαστικοί κανόνες.

16 — Χάριν σκιαγραφήσεως, η Ιταλική Κυβέρνηση αναφέρεται στην απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 1985, 172/83 και 226/83, Hoogovens Groep κατά Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 2831, σκέψη 9).

26. Παρά ταύτα, η Ολλανδική Κυβέρνηση φρονεί ότι, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτέρως σοβαρών περιστάσεων της υπό εξέταση περιπτώσεως, υφίσταται μια ιδιάζουσα κατάσταση. Σ' αυτή την υπόθεση, κατά την ολλανδική άποψη, πρώτον, πρόκειται για δικαστική απόφαση που αφορά κρατική ενίσχυση, τομέας στον οποίο η Επιτροπή έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα, δεύτερον, υφίσταται αναμφισβητήτως προηγούμενη απόφαση της Επιτροπής από την οποία προκύπτει ότι η μετέπειτα δικαστική απόφαση είναι αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο, επισημαίνεται δε συναφώς ότι όλα τα όργανα ενός κράτους μέλους, περιλαμβανομένων των εθνικών δικαστηρίων, δεσμεύονται από απόφαση της Επιτροπής, και, τρίτον, τα εθνικά δικαστήρια και οι διάδικοι τους οποίους αφορά η εθνική διαδικασία γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν ότι η ενίσχυση είχε προηγουμένως χαρακτηρισθεί ασυμβίβαστη προς την κοινή αγορά. Κατά την Ολλανδική Κυβέρνηση, σε μια ιδιάζουσα κατάσταση όπως η εν προκειμένω, οι περί κρατικών ενισχύσεων κανόνες θα στερούνταν της πρακτικής τους αποτελεσματικότητας, αν γινόταν δεκτό ότι σε καμία περίπτωση δεν είναι δυνατή η ανάκτηση.

27. Κατά την Επιτροπή, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ του κύρους που αναγνωρίζεται σε αποφάσεις με τις οποίες λύνονται διαφορές που αφορούν δικαιώματα που διαθέτουν ελευθέρως οι διάδικοι στο πλαίσιο κατ' αντιδικία διαδικασιών και του κύρους αποφάσεων εθνικών δικαστηρίων στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, όπου τα συμφέροντα των εθνικών αρχών και αυτά των δικαιούχων βαίνουν παράλληλα και όπου το θεμελιώδες ζήτημα της νομιμότητας της ενισχύσεως διέπεται από κοινοτικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου.

28. Η Επιτροπή επισημαίνει, πρώτον, την επιβαλλόμενη από το κοινοτικό δίκαιο υποχρέωση να της ανακοινώνεται η σχεδιαζόμενη ενίσχυση. Αυτή η υποχρέωση προηγούμενης ανακοινώσεως ισχύει για το καθεαυτό κράτος μέλος, ανεξαρτήτως του οργάνου που χορηγεί την ενίσχυση. Επομένως, την εν λόγω υποχρέωση υπέχουν και τα δικαιοδοτικά όργανα. Το γεγονός ότι η ενίσχυση χορηγείται βάσει σχετικής προς τούτο αποφάσεως εθνικού δικαστηρίου δεν αποδεσμεύει το κράτος μέλος από την υποχρέωση να ανακοινώσει προηγουμένως την ενίσχυση και να μη την καταβάλει πριν την εγκρίνει η Επιτροπή. Επί πλέον, η σχέση του παρέχοντος την ενίσχυση οργάνου και του οργάνου που έχει την ευθύνη της ανακοινώσεως της ενισχύσεως αποτελεί ζήτημα της εσωτερικής τάξεως, το οποίο δεν μπορεί να αποτελεί εμπόδιο στην εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου.

29. Η εκδοχή ότι μια απόφαση πολιτικού δικαστηρίου μπορεί να εμποδίσει την ανάκτηση ενισχύσεως συγχέει, κατά την Επιτροπή, δύο διαφορετικά επίπεδα: την εθνική διαδικασία (ειδικότερα τις συνέπειες αποφάσεως πολιτικού δικαστηρίου που αφορούν τις αρμοδιότητες της εθνικής διοικήσεως) με την προβλεπόμενη για την παροχή ενισχύσεων διαδικασία, η οποία δεν προϋποθέτει απλώς την εφαρμογή της εθνικής διαδικασίας, έως ότου η Επιτροπή παράσχει την έγκρισή της για την ανακοινωθείσα ενίσχυση, αλλά και την τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο.

30. Εν προκειμένω, η οικεία ιταλική αρχή ανακοίνωσε στην Επιτροπή το σχέδιο των ενισχύσεων σύμφωνα με τον τρίτο κώδικα ενισχύσεων. Η απόφαση της εθνικής αρχής επί της αιτήσεως ενισχύσεως της Lucchini περιείχε μια επιφύλαξη, ήτοι τη σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής. Η Επιτροπή, εντούτοις, εκτίμησε ότι η ενίσχυση ήταν ασυμβίβαστη προς την κοινή αγορά. Ως εκ τούτου, η εθνική απόφαση δεν παρήγαγε κανένα απολύτως αποτέλεσμα.

31. Σε ένα πολύ μεταγενέστερο στάδιο, τα ιταλικά δικαστήρια (πρώτα το Tribunale civile e penale di Roma και αργότερα το Corte d'appello) αναγνώρισαν το δικαίωμα της Lucchini για την καταβολή της εν λόγω ενισχύσεως. Αυτό αποτέλεσε το έρεισμα για την εκ των υστέρων, μέσω υπουργικής αποφάσεως, χορήγηση της ενισχύσεως από την ιταλική αρχή, μολονότι και η απόφαση αυτή περιέχει μια επιφύλαξη.

32. Η Επιτροπή κάνει δύο υποθέσεις, ήτοι μία κατά την οποία η χορηγηθείσα ενίσχυση αντιστοιχεί προς την εκτιμηθείσα από την Επιτροπή ενίσχυση, επομένως ενίσχυση εκ των προτέρων απαγορευμένη, και μία κατά την οποία πρόκειται για ενίσχυση διαφορετική από την ανακοινωθείσα και εκτιμηθείσα. Σε αμφότερες, πάντως, τις περιπτώσεις, από τη νομολογία προκύπτει σαφέστατα τι πρέπει να πράξει ο δικαστής. Στην πρώτη περίπτωση, δεσμεύεται από την απόφαση με την οποία η ενίσχυση κηρύχθηκε ασυμβίβαστη προς την κοινή αγορά. Πρέπει να αντλήσει τις επιβαλλόμενες από αυτή συνέπειες. Στη δεύτερη περίπτωση, έχει απευθείας εφαρμογή η διάταξη standstill του άρθρου 88, παράγραφος 3, ΕΚ, όπως έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο.

33. Στην πραγματικότητα πρόκειται για απόφαση σε κοινοτικό επίπεδο, της οποία το κύρος δεν μπορεί πλέον να αμφισβητηθεί. Μια τέτοιου είδους απόφαση συνιστά επίσης έκφραση της επιταγής της ασφάλειας δικαίου. Επομένως, είναι δεσμευτική για όλα τα όργανα του ιταλικού κράτους. Επί πλέον, κατά την Επιτροπή, το δεδικασμένο της αποφάσεως του ιταλικού δικαστηρίου παράγει αποτελέσματα μόνο στο εθνικό επίπεδο. Δεν έχει καμία επίδραση σε κοινοτικό επίπεδο.

34. Η Επιτροπή αναφέρεται επί πλέον στη νομολογία [17], κατά την οποία οι εθνικές διατάξεις πρέπει να εφαρμόζονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε η απαιτούμενη από το κοινοτικό δίκαιο ανάκτηση να μη καθίσταται ουσιαστικώς αδύνατη και το συμφέρον της Κοινότητας να λαμβάνεται πλήρως υπόψη, καθώς και στη νομολογία [18] από την οποία προκύπτει ότι η υπεροχή του κοινοτικού δικαίου συνεπάγεται ενίοτε την ανάγκη αμβλύνσεως του απόλυτου χαρακτήρα της ασφάλειας δικαίου.

35. Τέλος, η Επιτροπή επισημαίνει ότι η υπεροχή του κοινοτικού δικαίου μπορεί να συνεπάγεται ότι κάθε εθνική πράξη διοικητικής ή ακόμη και νομοθετικής φύσεως πρέπει να υποχωρεί σε περίπτωση αντι-

17 — Η Επιτροπή αναφέρεται, εν προκειμένω, στην απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 1990, C-5/89, Επιτροπή κατά Γερμανίας [BUG-Alutechnik] (Συλλογή 1990, σ. I-3437), και στην απόφαση της 20ής Μαρτίου 1997, C-24/95, Alcan Deutschland (Συλλογή 1997, σ. I-1591).

18 — Συναφώς, η Επιτροπή αναφέρεται, μεταξύ άλλων, στην απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, C-201/02, Wells (Συλλογή 2004, σ. I-723, σκέψεις 64 επ.), στην απόφαση της 28ης Ιουνίου 2001, C-118/00, Larsy (Συλλογή 2001, σ. I-5063, σκέψεις 51 έως 55), και επίσης στην προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 13 απόφαση Kühne & Heitz, σκέψεις 23 έως 28.

θέσεως προς αυτό το δίκαιο. Δεν αντιλαμβάνεται γιατί σε περιπτώσεις αντίθετης προς το κοινοτικό δίκαιο δικαστικής αποφάσεως, που έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, αυτό δεν θα συνέβαινε.

μπορεί να συμβαίνει όταν υφίσταται απάτη ή όταν η απόφαση που δεν μπορεί πλέον να προσβληθεί συνιστά κατάφωρη προσβολή θεμελιωδών δικαιωμάτων. Από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων προκύπτει ότι το δεδικασμένο δεν μπορεί να καλύπτει σαφείς προσβολές θεμελιωδών (κοινοτικών) δικαιωμάτων [20].

Β — *Ανάλυση*

36. Η αρχή του res judicata, δηλαδή του δεδικασμένου, είναι γνωστή σε όλες τις έννομες τάξεις των κρατών μελών. Είναι προς το συμφέρον της ασφάλειας δικαίου οι δικαστικές αποφάσεις κατά των οποίων δεν παρέχεται πλέον κανένα ένδικο μέσο να αποκτούν στις σχέσεις μεταξύ προσώπων χαρακτήρα πράξεως μη δυνάμενης να αμφισβητηθεί, δηλαδή να καθίστανται νομικό γεγονός. Το νομικό αυτό γεγονός πρέπει να γίνεται σεβαστό. Αυτό σημαίνει ότι αποκλείεται η άσκηση νέας αγωγής ή προσφυγής με το ίδιο αντικείμενο, τους ίδιους διαδίκους και τους ίδιους λόγους.

38. Το δεδικασμένο γίνεται επίσης σεβαστό στην κοινοτική έννομη τάξη [21]. Οι λόγοι στους οποίους αυτό οφείλεται είναι οι ίδιοι με αυτούς που ισχύουν στις εθνικές έννομες τάξεις. Επί πλέον, η σημασία αυτής της αρχής αναγνωρίζεται και στη σχέση μεταξύ κοινοτικού και εθνικού δικαίου. Αυτό επιβεβαιώνεται από τις προπαρατεθείσες αποφάσεις στις υποθέσεις Eco Swiss, Köbler, Kühne & Heitz και Kapferer.

39. Εντούτοις, πρέπει να παρατηρηθεί ότι καμία από τις αποφάσεις αυτές δεν αφορούσε την καθεαυτή άσκηση μιας κοινοτικής αρμοδιότητας.

37. Από συγκριτική έρευνα προκύπτει εντούτοις ότι, παρά τη μεγάλη σημασία του δεδικασμένου, τα αποτελέσματά του δεν έχουν απόλυτη ισχύ. Στις διάφορες εθνικές έννομες τάξεις είναι δυνατές, έστω και υπό αυστηρές προϋποθέσεις, εξαιρέσεις από το δεδικασμένο [19]. Αυτό, παραδείγματος χάριν,

40. Στην υπόθεση Köbler, το κοινοτικό δίκαιο εφαρμόσθηκε εσφαλμένως από το

19 — Για μια ευρύτερη επισκόπηση, βλ. τη «note de recherce» ως προς τη λειτουργία και τη σημασία του δεδικασμένου στα κράτη μέλη (εσωτερικό έγγραφο), που συντάχθηκε στο πλαίσιο αυτής της υποθέσεως, επειδή το ζήτησε το Δικαστήριο, από τη Διεύθυνση Βιβλιοθήκης, Έρευνας και Τεκμηρίωσης.

20 — Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση S.A. Dangeville κατά Γαλλίας της 16ης Απριλίου 2002, *Receuil des arrêts et décisions*, 2002-III.

21 — Βλ., παραδείγματος χάριν, τη διάταξη της 11ης Ιουλίου 1996, C-397/95 P, Δημήτριος Κούσιος κατά Επιτροπής (Συλλογή 1996, σ. I-3873), και την απόφαση της 1ης Ιουνίου 2006, C-442/03 P και C-471/03 P, P & O European Ferries κ.λπ. (Συλλογή 2006, σ. I-4845).

σε τελευταίο βαθμό δικαιοδοσίας αποφανθέν δικαστήριο. Αυτό θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια τη δυνατότητα ασκήσεως αγωγής αποζημιώσεως, υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Η εν προκειμένω απόφαση, πάντως, δεν είχε καμία άμεση συνέπεια ως προς την άσκηση κοινοτικών αρμοδιοτήτων.

41. Στην υπόθεση επίσης Kühne & Heitz, ο δικαστής εφάρμοσε εσφαλμένως το κοινοτικό δίκαιο. Και πάλι αυτό δεν είχε ως συνέπεια να τεθεί υπό αμφισβήτηση η άσκηση κοινοτικών αρμοδιοτήτων.

42. Το ίδιο συνέβη με τις υποθέσεις Eco Swiss και Kapferer. Στις υποθέσεις αυτές, εξάλλου, ήταν δυνατή η άσκηση εφέσεως, οι διάδικοι όμως άφησαν να παρέλθουν οι σχετικές προθεσμίες.

43. Στην υπόθεση Eco Swiss, μια ενδιάμεση διαιτητική απόφαση, έχουσα τον χαρακτήρα οριστικής αποφάσεως προσβλήθηκε πολύ αργά. Οι σχετικές προθεσμίες δεν καθιστούσαν καθεαυτές εξαιρετικά δύσκολη ή ουσιαστικά αδύνατη την άσκηση των παρεχομένων από το κοινοτικό δίκαιο δικαιωμάτων. Υπ' αυτές τις περιστάσεις, το κοινοτικό δίκαιο δεν αναγκάζει το εθνικό δικαστήριο να μην εφαρμόζει τους σχετικούς εθνικούς δικονομικούς κανόνες, αυτό δε ακόμη κι αν με αυτόν το τρόπο θα μπορούσε να εξετασθεί η ενδεχομένως ύπαρξη παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου [22].

44. Στην υπόθεση Kapferer, προτάθηκε αρχικώς, βάσει του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 [23], η ένσταση της αναρμοδιότητας του επιληφθέντος της υποθέσεως δικαστηρίου. Η ένσταση αυτή απορρίφθηκε, αλλά επί της ουσίας δικαιώθηκε ο αντίδικος της Kapferer, μια εταιρία πωλήσεων δι' αλληλογραφίας. Η εν λόγω εταιρία θεώρησε ότι δεν υπήρχε λόγος να προτείνει εκ νέου την ένσταση κατ' έφεση που άσκησε η Kapferer. Ως εκ τούτου, το μέρος αυτό της αποφάσεως απέκτησε ισχύ δεδικασμένου. Το Δικαστήριο έκρινε και σ' αυτή την περίπτωση ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν επιβάλλει στο εθνικό δικαστήριο να μην εφαρμόζει τους εθνικούς δικονομικούς κανόνες που προσδίδουν σε μια απόφαση ισχύ δεδικασμένου.

45. Οι προπαρατεθείσες αποφάσεις στις υποθέσεις Köbler και Kühne & Heitz έχουν ως κοινό στοιχείο ότι επρόκειτο για ιδιώτες που είχαν εξαντλήσει κάθε δυνατότητα ασκήσεως ενδίκου μέσου. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, το αποφαινόμενο σε τελευταίο

22 — Η παραβίαση αυτή —επρόκειτο συναφώς για μια σύμβαση που ενδεχομένως αντέβαινε προς το άρθρο 81 ΕΚ— μπορούσε εξάλλου σε κάθε περίπτωση να «θεραπευθεί» μέσω αναλήψεως δράσεως από την Επιτροπή ή μιας εθνικής αρχής ανταγωνισμού. Βλαπτόμενοι επίσης ανταγωνιστές, έναντι των οποίων δεν ισχύει το δεδικασμένο, θα μπορούσαν ενδεχομένως να ενεργήσουν δικαστικώς.

23 — Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ L 12, σ. 1).

βαθμό δικαιοδοσίας δικαιοδοτικό όργανο παρέλειψε να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα, καταλήγοντας σε ψευδή ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου. Στην υπόθεση Köbler, η παραβίαση αυτή του κοινοτικού δικαίου μπορούσε να αντισταθμισθεί από ένα αποφανθέν σε τελευταίο βαθμό δικαιοδοσίας δικαιοδοτικό όργανο μέσω επιδικάσεως αποζημιώσεως. Στην υπόθεση Kühne & Heitz, η επανόρθωση ήταν δυνατή μέσω διασπάσεως του δεδικασμένου (συνεπεία της δικαστικής αποφάσεως η απόφαση του οικείου διοικητικού οργάνου είχε αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου), κατ' ερμηνεία της εξουσίας του διοικητικού οργάνου να επανεξετάζει προηγούμενες αποφάσεις ως υποχρεώσεως προς επανεξέταση της προηγούμενης αποφάσεως στη συγκεκριμένη περίπτωση.

46. Από τη νομολογία αυτή συνάγεται ότι και οι διάδικοι φέρουν ευθύνη για την προβολή των δικαιωμάτων των οποίων έχουν την ελεύθερη διάθεση (Kapferer) ή των δικαιωμάτων που μπορούν να αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο (Köbler, Kühne & Heitz). Όταν αφήνουν να παρέρχονται οι προθεσμίες[24] ή θεωρούν ότι δεν είναι σκόπιμο να ασκήσουν έφεση ή δεν κινούν καμία απολύτως διαδικασία, πρέπει να υφίστανται τις σχετικές συνέπειες, υπό την έννοια ότι δεν μπορούν εκ των υστέρων να προβάλλουν τα δικαιώματα που αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο. Όταν, εντούτοις, ενεργούν δραστηρίως κατά νόμο για την προάσπιση των εννόμων συμφερόντων τους και κάνουν πλήρως χρήση των δυνατοτήτων που παρέχονται από την εθνική δικονομική τάξη, δικαιούνται να επικαλούνται τις δυνατότητες που παρέχει το εθνικό δίκαιο για την αξίωση αποζημιώσεως συνεπεία παράνομης πράξεως της διοικήσεως, δηλαδή αντίθετης προς το κοινοτικό δίκαιο ενέργειας της οικείας διοικητικής και/ή δικαστικής αρχής (Köbler) ή όταν το εθνικό δίκαιο παρέχει την προς τούτο δυνατότητα, για την αναθεώρηση της επίδικης αποφάσεως της διοικήσεως (Kühne & Heitz). Η νομολογία αυτή, στην οποία προέχει η τήρηση του δεδικασμένου μεταξύ διαδίκων ως αρχή του δικαίου, φαίνεται μεν να μην αποκλείει κάθε διάσπαση του δεδικασμένου, πλην όμως μια τέτοια εξαίρεση επιτρέπεται μόνο σε πολύ ιδιάζουσες περιπτώσεις κατά τις οποίες η ισχύουσα για τους οικείους διαδίκους ρήση «res judicata pro veritate habetur» πρέπει να καλύπτεται ενώπιον ενός περισσότερο βαρύνοντος εννόμου συμφέροντος.

47. Στην υπό εξέταση υπόθεση, πάντως, η έχουσα αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου απόφαση του Corte d'appello όχι μόνον έχει συνέπειες για τις κατά το ιταλικό δίκαιο έννομες σχέσεις μεταξύ της επιδοτούμενης επιχειρήσεως και του ιταλικού δημοσίου, αλλά θέτει επίσης εκποδών τη διεπόμενη από το κοινοτικό δίκαιο αποκλειστική αρμοδιότητα της Επιτροπής, κατά τον έλεγχό της αν το οικείο μέτρο ενισχύσεως συμβιβάζεται προς την κοινή αγορά, και διαρρηγνύει τις υποχρεώσεις που υπέχει η Ιταλία από το κοινοτικό δίκαιο κατά τη χορήγηση κρατικών ενισχύσεων.

48. Συναφώς, δεν πρόκειται για διαφορά μεταξύ εθνικής διοικητικής αρχής και ιδιώτη επιχειρηματία που μπορεί να λυθεί αποκλειστικώς στο πλαίσιο της εθνικής έννομης τάξεως, αλλά για διαφορά που πρέπει πρωτίστως να κριθεί στον χώρο του κοινο-

24 — Φυσικά, πρέπει να πρόκειται για εύλογες προθεσμίες.

τικού δικαίου και στην οποία η οριοθέτηση μεταξύ κοινοτικής και εθνικής έννομης τάξεως —και, επομένως, μεταξύ των υποχρεώσεων επίσης που υπέχει το εθνικό δικαστήριο εντός αμφοτέρων των εννόμων τάξεων— πρέπει να γίνεται επακριβώς.

Υποχρεώσεις των εθνικών δικαστηρίων

49. Με αυτά τα δεδομένα, θα εξετάσω κατωτέρω πρώτα τις υποχρεώσεις των εθνικών δικαστηρίων στο πλαίσιο της εφαρμογής και τηρήσεως των εν προκειμένω σχετικών διατάξεων του κοινοτικού δικαίου.

Κατ' αρχάς, επισημαίνω ότι υφίσταται σαφής κατανομή καθηκόντων και αρμοδιοτήτων μεταξύ, αφενός, της Επιτροπής και, αφετέρου, των εθνικών δικαστηρίων κατά την εφαρμογή των κοινοτικών κανόνων περί ενισχύσεων.

50. Η Επιτροπή, η διοικητική αρχή που έχει την ευθύνη της θέσεως σε εφαρμογή και της περαιτέρω διαμορφώσεως της πολιτικής ανταγωνισμού προς το δημόσιο συμφέρον της Κοινότητας, είναι αποκλειστικώς αρμόδια να εξετάζει όλα τα κατά το άρθρο 87, παράγραφος 1, ΕΚ και κατά τον εν προκειμένω σχετικό κώδικα ενισχύσεων ΕΚΑΧ μέτρα ενισχύσεως, προκειμένου να ελέγχεται αν τα μέτρα αυτά συμβιβάζονται με την κοινή αγορά [25].

51. Ως εκ τούτου, τα κράτη μέλη πρέπει να ανακοινώνουν στην Επιτροπή σχεδιαζόμενα μέτρα ενισχύσεων (υποχρέωση ανακοινώσεως) και να αναμένουν, ως προς την εφαρμογή του μέτρου ενισχύσεως, έως ότου η Επιτροπή σχηματίσει γνώμη (υποχρέωση standstill). Σε περίπτωση μεν «θετικής» αποφάσεως, το σχεδιαζόμενο μέτρο μπορεί να εισέλθει στο στάδιο της εκτελέσεως, σε περίπτωση δε «αρνητικής» αποφάσεως, η υποχρέωση standstill καθίσταται κατά κάποιο τρόπο οριστική [26].

52. Πρέπει να ανακτάται η ενίσχυση που καταβάλλεται πριν πραγματοποιηθεί η ανακοίνωση ή ενίσχυση που, ενώ διαρκεί η διαδικασία εξετάσεως, παρά ταύτα καταβάλλεται. Ο βασικός κανόνας συνοψίζεται ως ακολούθως: τα κράτη μέλη δεν μπορούν να χορηγήσουν ενίσχυση πριν η Επιτροπή αποφανθεί ρητώς ως προς το συμβατό της με την κοινή αγορά.

25 — Βλ., μεταξύ άλλων, την απόφαση της 21ης Νοεμβρίου 1991, C-354/90, Fédération Nationale du Commerce extérieur des produits alimentaires και Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon (στο εξής: απόφαση FNCE) (Συλλογή 1991, σ. I-5505).

26 — Βλ. ως προς τον σκοπό και το εύρος αυτών των υποχρεώσεων, μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 11ης Δεκεμβρίου 1973, 120/73, Lorenz (Συλλογή τόμος 1972-1973, σ. 815, σκέψεις 3 και 4), της 21ης Μαΐου 1977, 31/77 R και 53/77 R, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Συλλογή τόμος 1977, σ. 921, σκέψεις 16 έως 29), της 9ης Οκτωβρίου 1984, 91/83 και 127/83, Heineken (Συλλογή 1984, σ. 3435, σκέψη 20), και της 14ης Φεβρουαρίου 1990, C-301/87, Γαλλία κατά Επιτροπής [Boussac] (Συλλογή 1990, σ. I-307, σκέψεις 16 έως 17). Βλ., παραδείγματος χάριν, και τις αποφάσεις της 28ης Ιανουαρίου 2003, C-334/99, Γερμανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2003, σ. I-1139, σκέψη 49), και της 15ης Ιουλίου 2004, C-501/00, Ισπανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2004, σ. I-6717, σκέψεις 67 έως 69).

53. Ως εκ τούτου, τα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα δεν είναι αρμόδια να αποφαίνονται επί του συμβατού της ενισχύσεως [27]. Αντιθέτως, επιτελούν ένα ουσιώδες έργο στο πλαίσιο της κοινοτικής έννομης τάξεως κατά την τήρηση των κοινοτικών περί ενισχύσεων διατάξεων, δηλαδή κατά την τήρηση της διατυπωθείσας ανωτέρω αρχής ότι καμία ενίσχυση δεν μπορεί να δοθεί χωρίς προηγούμενη ρητή έγκριση της Επιτροπής, και επί πλέον κατά την εφαρμογή και τήρηση αποφάσεων που εκδίδει η Επιτροπή στο πλαίσιο της ασκήσεως των αρμοδιοτήτων της.

54. Το άρθρο 88, παράγραφος 3, ΕΚ, εξάλλου, είναι μια δεσμευτική διάταξη της Συνθήκης με άμεσο αποτέλεσμα, που απαγορεύει την υπό οποιαδήποτε μορφή πραγματική χορήγηση ενισχύσεως χωρίς προηγούμενη παρέμβαση και έγκριση της Επιτροπής. Στο άρθρο 6 του εφαρμοστέου, εν προκειμένω, κώδικα ενισχύσεων δεν ορίζεται τίποτε διαφορετικό. Επομένως, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να εξετάζει με συνέπεια, όταν του ζητείται να κρίνει εθνικές αποφάσεις περί χορηγήσεως ενισχύσεων, αν έχουν τηρηθεί ως προς αυτές οι διατάξεις του άρθρου 88, παράγραφος 3, ΕΚ ή οι αντίστοιχές τους του κώδικα ενισχύσεων ΕΚΑΧ.

55. Οι βασικοί αυτοί κανόνες έχουν διαμορφωθεί με μια σειρά αποφάσεων, με τις οποίες το Δικαστήριο έκρινε ότι το εθνικό δικαστήριο πρέπει να προστατεύει τα δικαιώματα των ιδιωτών, όταν οι εθνικές αρχές παραβιάζουν την προπαρατεθείσα αρχή, και ότι οφείλουν συναφώς να αντλούν όλες τις κατά το εθνικό τους δίκαιο συνέπειες, όσον αφορά τόσο το κύρος των πράξεων εφαρμογής του οικείου μέτρου ενισχύσεως όσο και την ανάκτηση ενισχύσεων που έχουν εν τω μεταξύ χορηγηθεί [28].

56. Δεύτερον, η δράση του στηρίζεται στις έχουσες άμεσο αποτέλεσμα αποφάσεις της Επιτροπής του άρθρου 88, παράγραφος 2, ΕΚ. Στην υπόθεση Capolongo [29], το Δικαστήριο έκρινε ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται από την Επιτροπή στο πλαίσιο της προβλεπόμενης από το άρθρο 88, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, ΕΚ διαδικασίας έχουν άμεσο αποτέλεσμα. Επομένως, και από μια αρνητική απόφαση, δηλαδή απόφαση με την οποία συγκεκριμενοποιείται η απαγόρευση του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ το εθνικό δικαστήριο πρέπει να συναγάγει τις επιβαλλόμενες συνέπειες [30].

57. Τρίτον, το εθνικό δικαστήριο μπορεί να οφείλει να επιτελέσει ένα έργο σε συνάρτηση με μια περί ανακτήσεως απόφαση της Επιτροπής. Τέτοιου είδους αποφάσεις είναι,

27 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 25 απόφαση FNCE, σκέψη 12. Βλ., επίσης, την απόφαση της 11ης Ιουλίου 1996, C-39/94, Syndicat français de l'Express international κ.λπ. (στο εξής: απόφαση SFEI) (Συλλογή 1996, σ. I-3547, σκέψη 42), και την απόφαση της 17ης Ιουνίου 1999, C-295/97, Piaggio (Συλλογή 1999, σ. I-3735, σκέψη 30).

28 — Βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις Lorenz, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 26, σκέψη 8, FNCE, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 25, σκέψη 12, SFEI, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψη 40, της 16ης Δεκεμβρίου 1992, C-17/91, Lornoy κ.λπ. (Συλλογή 1992, σ. I-6523, σκέψη 30), της 13ης Ιανουαρίου 2005, C-174/02, Streekgewest (Συλλογή 2005, σ. I-85, σκέψη 17), και της 15ης Ιουνίου 2006, C-393/04 και C-41/05, Air Liquide Industries Belgium (Συλλογή 2006, σ. I-5293, σκέψη 42).

29 — Απόφαση της 19ης Ιουνίου 1973, 77/72 (Συλλογή τόμος 1972-1973, σ. 567, σκέψη 6). Βλ., επίσης, την απόφαση της 22ας Μαρτίου 1977, 78/76, Steinike & Weinlig (Συλλογή τόμος 1977, σ. 171).

30 — Βλ. απόφαση Steinike & Weinlig, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 29.

κατά το άρθρο 249 ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 10 ΕΚ, δεσμευτικές για όλα τα όργανα των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένων των εθνικών δικαστηρίων. Επομένως, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να συναγάγει από το γεγονός αυτό τις αναγκαίες συνέπειες.

58. Επί πλέον, οι αποφάσεις αυτές επιβάλλουν στο οικείο κράτος μέλος ρητώς και ανεπιφυλάκτως υποχρεώσεις, τις οποίες το κράτος μέλος δεν μπορεί να αποφύγει. Οι υποχρεώσεις αυτές έχουν επίσης επιπτώσεις σε ενδιαφερομένους ιδιώτες. Πρώτον, όσοι κακώς έτυχαν της ενισχύσεως θα πρέπει να την επιστρέψουν. Δεύτερον, οι ενδιαφερόμενοι τρίτοι, οι οποίοι, αν το κράτος μέλος δεν εκπληρώσει εντός της ταχθείσας προθεσμίας την υποχρέωση ανακτήσεως, μπορούν να εξαναγκάσουν την εκτέλεσή της ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου [31], [32].

59. Ο λόγος στον οποίο οφείλεται αυτό το αυστηρό καθήκον τηρήσεως έγκειται στο ότι κατ' αυτόν τον τρόπο υλοποιείται η επιδίωξη ότι ο βασικός κανόνας του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, ότι δηλαδή οι σχέσεις ανταγωνισμού στην κοινή αγορά δεν πρέπει να νοθεύονται μέσω εθνικών μέτρων ενισχύσεως, να παράγει τα σκοπούμενα από τα συμβαλλόμενα στη Συνθήκη κράτη αποτελέσματα.

60. Τέλος, επισημαίνω ότι η ανάκτηση πρέπει να πραγματοποιείται σύμφωνα με τους δικονομικούς κανόνες του εθνικού δικαίου, εξυπακουομένου ότι η επιβαλλόμενη από το κοινοτικό δίκαιο ανάκτηση δεν πρέπει να καθίσταται ουσιαστικά αδύνατη (αρχή της αποτελεσματικότητας) [33].

61. Από τα ανωτέρω προκύπτει περαιτέρω ότι το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει πάντοτε, όταν καλείται να κρίνει μια περίπτωση χορηγήσεως ενισχύσεως, να εξετάσει αν έχουν εκπληρωθεί οι υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 88, παράγραφος 3, ΕΚ ή, όπως εν προκειμένω, οι αντίστοιχες προς αυτές του σχετικού κώδικα ενισχύσεων ΕΚΑΧ και αν υπάρχουν αποφάσεις της Επιτροπής που είτε δεν επιτρέπουν την οικεία ενίσχυση είτε επιτρέπουν την καταβολή της υπό περιορισμούς ή την εξαρτούν από ιδιαίτερες προϋποθέσεις.

62. Επομένως, η συνύπαρξη της κοινοτικής με την εθνική έννομη τάξη συνεπάγεται ότι το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει κατά την εφαρμογή του εθνικού του δικαίου να εξετάζει αν πληρούνται οι όροι που θέτει η κοινοτική έννομη τάξη και αν η εφαρμογή του εθνικού δικαίου δεν θίγει τις αρμοδιότητες τις οποίες η Επιτροπή έχει ως έναν από

31 — Βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 28 απόφαση Streekgewest.

32 — Παράλληλα, και η Επιτροπή μπορεί να κάνει χρήση της δυνατότητας που της παρέχει η Συνθήκη με τα άρθρα 88 ΕΚ και 228 ΕΚ για να εξαναγκάζει την τήρηση αποφάσεων περί ανακτήσεως.

33 — Βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 2ας Φεβρουαρίου 1989, 94/87, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1989, σ. 175, σκέψη 12), της 21ης Μαρτίου 1990, C-142/87, Βέλγιο κατά Επιτροπής [Tubemeuse] (Συλλογή 1990, σ. I-959, σκέψη 61), BUG-Alutechnik (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 17, σκέψη 12), Alcan Deutschland (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 17, σκέψη 24), και της 12ης Οκτωβρίου 2000, C-480/98, Ισπανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-8717, σκέψη 34).

τους στύλους της κοινοτικής έννομης τάξεως κατά την τήρηση των περί ενισχύσεων διατάξεων. Συναφώς, αναφέρομαι στην απόφαση Eco Swiss [34], όπου το Δικαστήριο προέβη ρητώς στη διαπίστωση ότι οι περί ανταγωνισμού διατάξεις των κοινοτικών συνθηκών είναι δημοσίας τάξεως. Αυτό ισχύει επίσης για τις περί ανταγωνισμού διατάξεις που έχουν εφαρμογή στη σχέση μεταξύ Κοινότητας και κρατών μελών, εν προκειμένω επομένως για τα άρθρα 87 ΕΚ, 88 ΕΚ και 4 ΕΚΑΧ.

63. Επί πλέον, επισημαίνω ότι στην υπόθεση που αφορά η κύρια δίκη το ιταλικό κράτος τήρησε τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 6 του κώδικα ενισχύσεων ή πάντως προσπάθησε να τις τηρήσει. Κοινοποίησε στην Επιτροπή την αρχική του απόφαση, με την οποία εκδήλωσε την πρόθεση να χορηγήσει ενίσχυση στη Lucchini. Στη συνέχεια, δεν θέλησε να καταβάλει την ενίσχυση εν αναμονή της αποφάσεως της Επιτροπής και επίσης, όταν αναγκάσθηκε προς τούτο από το Corte d'appello, κατέβαλε τελικώς την ενίσχυση με ρητή επιφύλαξη.

64. Η Επιτροπή, εξάλλου, προέβη στην εκτίμηση του κοινοποιηθέντος σχεδίου για τη χορήγηση ενισχύσεως. Κατά τη διενέργεια της εκτιμήσεως τήρησε όλους τους διαδικαστικούς κανόνες που ισχύουν γι' αυτή, ήτοι δημοσίευσε την κοινοποίηση, ώστε η ίδια η ενδιαφερόμενη και τρίτοι να μπορέσουν να διατυπώσουν συναφώς τις απόψεις τους. Η απόφαση, επίσης, με την οποία η Επιτροπή κατέληξε στην αρνητική της κρίση κοινοποιήθηκε νομοτύπως στην Ιταλική Κυβέρνηση και στη συνέχεια δημοσιεύθηκε.

65. Υπό το φως αυτών των δεδομένων, πρέπει να τονισθεί ότι, είτε από άγνοια είτε από απροσεξία, οι ιταλοί δικαστές, τόσο πρωτοδίκως όσο και κατ' έφεση, διέπραξαν σοβαρά σφάλματα.

66. Πρωτοδίκως, παρέλειψαν να εκπληρώσουν τις προεκτεθείσες υποχρεώσεις, να εξετάσουν δηλαδή με συνέπεια αν τηρήθηκε το άρθρο 88, παράγραφος 3, ΕΚ ή το άρθρο 6 του κώδικα ενισχύσεων και αν υπάρχει απόφαση της Επιτροπής εγκρίνουσα ρητώς την ενίσχυση. Ακόμη χειρότερα, κατ' έφεση, το Corte d'appello δεν θέλησε να λάβει υπόψη ούτε την εν τω μεταξύ εκδοθείσα από την Επιτροπή αρνητική απόφαση. Μου αρκεί αυτή η διαπίστωση. Δεν εξετάζω το αιτιολογικό με το οποίο το δεύτερο αυτό δικαιοδοτικό όργανο σχημάτισε την πεποίθηση ότι όφειλε να μην εφαρμόσει το κοινοτικό δίκαιο. Με δεδομένη μια τόσο κατάφωρη παράβαση, δεν μου φαίνεται ενδεδειγμένο να υποχωρήσω στον παιδαγωγικό πειρασμό να εξηγήσω γιατί το αιτιολογικό αυτό δεν ευσταθεί νομικώς.

67. Εξάλλου, σημειώνω στο σημείο αυτό ότι και οι ιταλικές αρχές έσφαλαν εν προκειμένω. Επισήμαναν μεν στους δικαστές κατ'

34 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11, σκέψεις 36 και 39. Στις προτάσεις μου επί της υποθέσεως ARAP κ.λπ. κατά Επιτροπής (απόφαση της 16ης Μαΐου 2002, C-321/99 P, Συλλογή 2002, σ. I-4287), είχα ήδη εκθέσει ότι τα άρθρα 87 ΕΚ και 88 ΕΚ είναι δημοσίας τάξεως (σημείο 189 των προτάσεων).

έφεση ότι η επίδικη ενίσχυση δεν μπορούσε να καταβληθεί, πριν η Επιτροπή δηλώσει ρητώς ότι αυτή συμβιβάζεται με την κοινή αγορά, πλην όμως λησμόνησαν προδήλως να μνημονεύσουν ότι η Επιτροπή είχε εν τω μεταξύ εκδώσει απόφαση με την οποία ρητώς χαρακτήριζε την ενίσχυση ασυμβίβαστη προς την κοινή αγορά.

68. Τέλος, η Lucchini γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ως ενάγουσα ενώπιον των ιταλικών πολιτικών δικαστηρίων —εδώ πρόκειται για έναν από τους μεγαλύτερους ιταλούς παραγωγούς χάλυβα που ήταν πολύ εξοικειωμένος με το άρθρο 4 ΕΚΑΧ και με τους κώδικες ενισχύσεων— ότι η Ιταλική Κυβέρνηση θα μπορούσε όντως να χορηγήσει την ενίσχυση που της υποσχέθηκε μόνον αφότου η Επιτροπή συναινέσει σ' αυτό. Επί πλέον, όταν η Επιτροπή κατέληξε σε αρνητική απόφαση, δεν θέλησε να κάνει χρήση των δυνατοτήτων ασκήσεως ένδικου μέσου που είχε κατ' αυτής βάσει του κοινοτικού δικαίου. Δεν μπορώ να αποφύγω τη σκέψη ότι εν προκειμένω η Lucchini αναζητούσε τον ασθενέστερο κρίκο στην αλυσίδα των δικαιοδοτικών οργάνων από τα οποία μπορεί να ζητηθεί να αποφανθούν επί της νομιμότητας της χορηγήσεως κρατικών ενισχύσεων.

69. Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα ανωτέρω είναι ότι χορηγήθηκε κρατική ενίσχυση και ότι διαταράχθηκαν οι σχέσεις ανταγωνισμού στο οικείο τμήμα της κοινής αγοράς. Σημαντικότερο ίσως από αυτό το ουσιαστικό αποτέλεσμα, το οποίο αυτό καθεαυτό συνιστά παρεμπιπτόντως σοβαρή προσβολή της κοινοτικής έννομης τάξεως, είναι το ότι η απόφαση αυτή έχει ως συνέπεια να καθίστανται αναποτελεσματικές οι αρμοδιότητες που ασκεί η Επιτροπή προς το συμφέρον της Κοινότητας. Η αποκτήσασα ισχύ δεδικασμένου απόφαση του Corte d'appello έχει όντως ως συνέπεια ότι τίθεται εκποδών η κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ Κοινότητας και κρατών μελών κατά τη χορήγηση κρατικών ενισχύσεων.

70. Υπό συνοπτική θεώρηση, το βασικό ζήτημα είναι αν πρέπει όντως να θεωρηθεί αδιαφιλονίκητη η ισχύς δεδικασμένου μιας αποφάσεως η οποία έχει εκδοθεί υπό τις προεκτεθείσες περιστάσεις και η οποία, όπως προκύπτει από το προηγούμενο σημείο, μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες για την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ της Κοινότητας και των κρατών μελών, όπως αυτή συνάγεται από τη Συνθήκη, και επί πλέον θα καθιστούσε αδύνατη την άσκηση των αρμοδιοτήτων που έχουν εν προκειμένω παρασχεθεί στην Επιτροπή.

71. Νομίζω ότι αυτό δεν συμβαίνει.

72. Συναφώς, πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ακόλουθες εκτιμήσεις: το βασικό είναι ότι το εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί, όταν ερμηνεύει το κοινοτικό δίκαιο, να εκδίδει αποφάσεις που θέτουν εκποδών τη θεμελιώδη διάρθρωση της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ Κοινότητας και κρατών μελών,

όπως αυτή συνάγεται από τις Συνθήκες. Αυτό ισχύει επίσης όταν οι εν λόγω αποφάσεις έχουν αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου.

73. Αυτό ισχύει όλως ιδιαιτέρως όταν πρόκειται για διατάξεις της Συνθήκης, καθώς και για την εφαρμογή τους, οι οποίες αποτελούν έκφραση θεμελιωδών διατάξεων του ουσιαστικού κοινοτικού δικαίου, όπως εν προκειμένω τα άρθρα 87 ΕΚ και [88] ΕΚ. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο σε περιπτώσεις ιδίως όπου η νομική υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου τίθεται απερίφραστα από την ίδια τη Συνθήκη και τη σχετική με αυτή νομολογία, όπως, με άλλα λόγια, συμβαίνει με το άρθρο 88, παράγραφος 3, ΕΚ και την προπαρατεθείσα πάγια νομολογία του Δικαστηρίου.

74. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, το δεδικασμένο μιας αποφάσεως, η οποία στηρίζεται αποκλειστικώς στην ερμηνεία του εθνικού δικαίου και όπου οι σχετικές διατάξεις του κοινοτικού δικαίου προδήλως δεν έχουν τύχει εφαρμογής, δεν μπορεί να αποτελεί εμπόδιο στην άσκηση των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής, τις οποίες αυτή έχει βάσει των σχετικών διατάξεων του κοινοτικού δικαίου.

75. Το ότι σ' αυτή την περίπτωση η Lucchini δεν μπορεί με κανένα τρόπο να επικαλεσθεί την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης είναι, κατ' εμέ, ένα το πολύ δευτερεύουσας σημασίας επιχείρημα.

76. Υπέρ αυτής της προσεγγίσεως ανευρίσκω αδιαμφισβήτητα στοιχεία στη νομολογία του Δικαστηρίου. Συναφώς, αναφέρομαι και πάλι στην απόφαση Eco Swiss, με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 81 ΕΚ συνιστά θεμελιώδη διάταξη απαραίτητη για την εκπλήρωση των αποστολών που ανατέθηκαν στην Κοινότητα, ειδικότερα για τη λειτουργία της κοινής αγοράς. Από την απόφαση αυτή μπορεί επίσης να συναχθεί ότι κατά το κοινοτικό δίκαιο απαιτείται το εθνικό δικαστήριο, το οποίο καλείται να αποφανθεί επί του κύρους μιας διαιτητικής αποφάσεως, να εξετάζει αυτεπαγγέλτως αν έχει εφαρμογή το άρθρο 81 ΕΚ.

77. Έρεισμα παρέχει επίσης, κατ' αναλογία, η απόφαση Masterfoods και HB [35]. Με αυτή την απόφαση το Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή δεν μπορεί, προκειμένου να εκπληρώσει την αποστολή που της έχει ανατεθεί από τη Συνθήκη, να δεσμευθεί από απόφαση εθνικού δικαστηρίου κατ' εφαρμογήν των άρθρων 85, παράγραφος 1, και 86 της Συνθήκης. Το Δικαστήριο συνήγαγε από αυτή τη διαπίστωση ότι η Επιτροπή δικαιούται να λαμβάνει ανά πάσα στιγμή ατομικές αποφάσεις για την εφαρμογή των άρθρων 85 και 86 ΕΚ, ακόμα και όταν έχει ήδη εκδοθεί απόφαση εθνικού δικαστηρίου επί συμφωνίας ή πρακτικής και η αναμενόμενη απόφαση της Επιτροπής έρχεται σε σύγκρουση με την εν λόγω δικαστική απόφαση.

78. Με την ίδια απόφαση, το Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης ότι, όταν τα εθνικά δικαστήρια αποφαίνονται επί συμφωνιών ή

35 — Απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2000, C-344/98 (Συλλογή 2000, σ. I-11369).

πρακτικών που έχουν ήδη αποτελέσει αντικείμενο αποφάσεως της Επιτροπής, δεν μπορούν να λαμβάνουν αποφάσεις αντίθετες προς εκείνη της Επιτροπής, ακόμη και αν η τελευταία αυτή έρχεται σε σύγκρουση με την απόφαση που εξέδωσε το εθνικό δικαστήριο πρωτοδίκως. Η νομολογία αυτή έχει εν τω μεταξύ κωδικοποιηθεί στον κανονισμό (ΕΚ) 1/2003 [36].

79. Η νομολογία αυτή έχει επίσης εφαρμογή όταν πρόκειται για τις κοινοτικές διατάξεις περί ενισχύσεων. Όπως ακριβώς η Επιτροπή δεν μπορεί να υφίσταται περιορισμούς κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων της όσον αφορά τους ισχύοντες για ιδιώτες κανόνες του ανταγωνισμού, έτσι και αυτό δεν είναι δυνατό όταν πρόκειται για τους ισχύοντες για τα κράτη μέλη κανόνες του ανταγωνισμού, επομένως για κρατικές ενισχύσεις. Επί πλέον, το ότι εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να εκδίδει αντίθετες αποφάσεις προκύπτει από το γεγονός ότι η απόφαση της Επιτροπής απευθύνεται στο κράτος μέλος, το δε δικαστήριο, ως όργανο αυτού του κράτους μέλους, δεσμεύεται από αυτή [37].

80. Εντούτοις, υφίσταται μια σημαντική διαφορά μεταξύ αποφάσεων που εκδίδονται στο πλαίσιο των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ και αυτών που εκδίδονται στο πλαίσιο του άρθρου 88 ΕΚ ή των κωδίκων ενισχύσεων ΕΚΑΧ, δηλαδή όσον αφορά τους αποδέκτες. Εφόσον μια απόφαση εθνικού δικαστηρίου, ακόμη κι αν έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, δεν μπορεί σε μια οριζόντια έννομη σχέση ιδιωτικού δικαίου να θίξει την αρμοδιότητα εκδόσεως αποφάσεων της Επιτροπής, το ίδιο ισχύει στην κάθετη σχέση μεταξύ κράτους μέλους και ιδιώτη κατά τη χορήγηση ενισχύσεων. Αποφάσεις επίσης εθνικού δικαστηρίου που εκδίδονται στο πλαίσιο αυτής της σχέσεως δεν μπορούν εν προκειμένω να θίξουν τις αποκλειστικές αρμοδιότητες της Επιτροπής.

81. Συναφώς, πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι, μολονότι οι περί κρατικών ενισχύσεων διατάξεις του κοινοτικού δικαίου έχουν ως αποδέκτες πρωτίστως τα κράτη μέλη, ιδιώτες ενδιαφερόμενοι αναφορικά με τη χορήγηση ενισχύσεων έχουν κάλλιστα τη δυνατότητα να ενεργούν για την προάσπιση των συμφερόντων τους στο πλαίσιο της ή των σχετικών διαδικασιών. Αυτό ισχύει από του διοικητικού ήδη σταδίου, που προηγείται της αποφάσεως της Επιτροπής, όπου τόσο οι ενδεχομένως δυνάμενοι να επιδοτηθούν επιχειρηματίες όσο και τρίτοι ενδιαφερόμενοι μπορούν να προβάλουν τις απόψεις τους [38]. Αυτό ισχύει και μετά την έκδοση της αποφάσεως της Επιτροπής. Οι ενδεχομένως δυνάμενοι να επιδοτηθούν, τους

36 — Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1). Βλ. το άρθρο του 16.

37 — Παρατηρώ, εν παρόδω, ότι αν μια διαδικασία βρίσκεται συγχρόνως υπό εξέλιξη σε κοινοτικό επίπεδο (στο πλαίσιο του ελέγχου του συμβατού της ενισχύσεως) και σε εθνικό επίπεδο (π.χ. στο πλαίσιο παραβάσεως της υποχρεώσεως standstill) η υποχρέωση ειλικρινούς συνεργασίας μπορεί ενδεχομένως να έχει ως συνέπεια την υποβολή ερωτήματος από το εθνικό δικαστήριο προς την Επιτροπή ή, μέσω της διαδικασίας για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, προς το Δικαστήριο, παραδείγματος χάριν για να εξακριβωθεί αν ένα συγκεκριμένο μέτρο πρέπει να χαρακτηρισθεί ως ενίσχυση. Βλ., συναφώς, και την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 35 απόφαση Masterfoods και HB, σκέψεις 57 και 58. Βλ., επίσης την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27 απόφαση SFEI, σκέψεις 49 έως 51, και την παρατεθείσα στην υποσημείωση 27 απόφαση Piaggio, σκέψη 32.

38 — Βλ., μεταξύ άλλων, τον κανονισμό 659/1999.

οποίους αφορά η απόφαση, έχουν κατ' αρχήν τη δυνατότητα ασκήσεως προσφυγής ακυρώσεως βάσει του άρθρου 230 ΕΚ, οδός που, συνεπεία της ευρείας εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνείας του περιοριστικού κριτηρίου «τους αφορά άμεσα» σε περιπτώσεις χορηγήσεως ενισχύσεως, ακολουθούν συχνότατα οι τρίτοι ενδιαφερόμενοι [39].

82. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι αυτός τον οποίον αφορά εν δυνάμει ένα εθνικό μέτρο ενισχύσεως ασφαλώς δεν είναι αναγκασμένος, λόγω ελλείψεως κατάλληλης νομικής προστασίας στην κοινοτική έννομη τάξη, να απευθυνθεί στο εθνικό δικαστήριο. Αντιθέτως, ακριβώς από την ύπαρξη κατάλληλης νομικής προστασίας των ιδιωτών από αποφάσεις της Επιτροπής που αφορούν κρατικές ενισχύσεις το Δικαστήριο συνάγει ότι οι ιδιώτες δεν μπορούν πλέον να προσβάλουν το κύρος των αποφάσεων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, όταν δεν έχουν κάνει χρήση της δυνατότητας να προσφύγουν στον κοινοτικό δικαστή [40].

83. Κατ' αναλογία, ο ενδιαφερόμενος δεν είναι άξιος προστασίας όταν αυτός συστηματικά αγνοεί τις δυνατότητες ασκήσεως ενδίκου μέσων που του παρέχει το κοινοτικό δίκαιο και προσφεύγει σε εθνικό δικαστήριο που δεν είναι αρμόδιο να κρίνει αν επιτρέπεται κατά το κοινοτικό δίκαιο ένα μέτρο ενισχύσεως, του οποίου ζητεί την εφαρμογή. Το συμπέρασμα αυτό δεν επηρεάζεται από το ότι η κατ' αυτόν τον τρόπο αποσπασθείσα από το εθνικό δικαστήριο απόφαση, η οποία, όπως καταδείχθηκε ανωτέρω, βρίσκεται σε κατάφωρη αντίθεση προς την κοινοτική έννομη τάξη, έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου κατά το εθνικό δίκαιο.

84. Επομένως, το γεγονός ότι στο πλαίσιο των περί κρατικών ενισχύσεων κοινοτικών διατάξεων η εφαρμογή της περί ανακτήσεως αποφάσεως της Επιτροπής έχει επιπτώσεις στις σχέσεις μεταξύ κράτους μέλους και δικαιούχου ουδόλως αποτελεί λόγο για να προβάλλεται λιγότερο κατηγορηματικώς εν προκειμένω η αξίωση να μη περιορίζονται οι αρμοδιότητες της Επιτροπής.

85. Χωρίς αυτό να έχει αποφασιστική σημασία εν προκειμένω, αναφέρομαι επίσης στη νομολογία κατά την οποία η αρχή της ασφάλειας δικαίου δεν μπορεί να εμποδίζει την ανάκτηση ενισχύσεων. Αυτό συμβαίνει, παραδείγματος χάριν, όταν στην εθνική έννομη τάξη ισχύουν αποσβεστικές προθεσμίες για τη δυνατότητα ανακλήσεως εθνικής αποφάσεως με την οποία χορηγήθηκε η ενίσχυση [41]. Δεδομένου ότι ο ρόλος των εθνικών αρχών, στην περίπτωση μέτρων ενισχύσεως που κηρύσσονται ασυμβίβαστα προς την κοινή αγορά, περιορίζεται στην εκτέλεση της αποφάσεως της Επιτροπής —δεν υφίσταται ευχέρεια εκτιμήσεως για

39 — Βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 14ης Νοεμβρίου 1984, 323/82, Intermills (Συλλογή 1984, σ. 3809), της 19ης Μαΐου 1993, C-198/91, Cook (Συλλογή 1993, σ. I-2487), της 15ης Ιουνίου 1993, C-225/91, Matra κατά Επιτροπής (Συλλογή 1993, σ. I-3203), και την απόφαση του Πρωτοδικείου της 22ας Οκτωβρίου 1996, T-266/94, Skibsværftsforeningen κ.λπ. κατά Επιτροπής, [Δανική Ναυτιλία] (Συλλογή 1996, σ. II-1399). Βλ., επίσης, τον κανονισμό 659/1999, προπαρατεθέντα στην υποσημείωση 15.

40 — Απόφαση της 9ης Μαρτίου 1994, C-188/92, TWD Textilwerke Deggendorf (Συλλογή 1994, σ. I-833).

41 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 17 απόφαση Alcan Deutschland, σκέψεις 18 έως 19, επίσης δε την απόφαση BUG-Alutechnik, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 17, σκέψεις 34 έως 37.

τη λήψη διαφορετικής αποφάσεως— οι επιχειρηματίες δεν βρίσκονται πλέον, από τη στιγμή κατά την οποία η Επιτροπή λαμβάνει την απόφασή της, σε αβεβαιότητα ως προς τη δυνατότητα ανακτήσεως της κακώς καταβληθείσας ενισχύσεως. Επομένως, δεν είναι δυνατή η επίκληση αποσβεστικών προθεσμιών που τίθενται υπέρ της ασφάλειας δικαίου.

86. Από τα ανωτέρω έπεται ότι η ισχύς δεδικασμένου του Corte d'appello δεν μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο στην ανάκτηση ενισχύσεων που καταβλήθηκαν σε αντίθεση προς τις εν προκειμένω ισχύουσες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου. Στη συντελεσθείσα με την απόφαση αυτή παραβίαση του κοινοτικού δικαίου πρέπει να τεθεί τέλος.

V — Πρόταση

87. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα υποβληθέντα από το Consiglio di Stato ερωτήματα ως ακολούθως:

— Η ισχύς δεδικασμένου αποφάσεως εθνικού πολιτικού δικαστηρίου, με την οποία μια εθνική αρχή υποχρεώνεται να καταβάλει την κρατική ενίσχυση που υποσχέθηκε, δεν μπορεί να περιορίσει την άσκηση των αρμοδιοτήτων που έχει η Επιτροπή βάσει των άρθρων 87 ΕΚ και 88 ΕΚ.

— Επομένως, εθνικό δικαστήριο, αποφαινόμενο επί της νομιμότητας αποφάσεως εθνικής αρχής για την εφαρμογή αποφάσεως της Επιτροπής, με την οποία επιβάλλεται η ανάκτηση της κακώς καταβληθείσας ενισχύσεως, οφείλει να μην εφαρμόσει τις εθνικές διατάξεις οι οποίες ρυθμίζουν τις έννομες συνέπειες αποφάσεως πολιτικού δικαστηρίου που έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, όταν η απόφαση αυτή αντιβαίνει προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τα άρθρα 87 ΕΚ και 88 ΕΚ, ώστε κατ' αυτόν τον τρόπο να διασφαλίζεται πλήρως η τήρηση των σχετικών με κρατικές ενισχύσεις κοινοτικών κανόνων.